

Cecili Lapresta
El sociòleg i investigador fragatí ens parla dels problemes d'identitat cultural a les terres del Baix Cinca

Concert de Turnez & Sesé
L'actuació musical d'aquest grup va tancar l'Assemblea anual de l'Associació Cultural del Matarranya a Torredarques

Serès i Batllori, premiats
L'escriptor saidinès i l'historiador barceloní van ser guardonats durant la Nit de les Lletres Aragoneses

TEMPS DE LA FRANJA

Revista de les Comarques Catalanoparlants d'Aragó

1,80 €

Any 3 • núm. 13 • La Franja, gener de 2002

ARXIU TEMPS DE FRANJA

EDITEN:

Associació Cultural del Matarranya
C/ Pla, 4, 44610 Calaceit, Tel. 978 85 11 52
A/e: associació@matarranya.com
Consells Locals de la Franja
Institut d'Estudis del Baix Cinca-IEA
Apartat de Correus 116, Fraga (Baix Cinca)

DIRECTOR:

Mário Sasot

COORDINADORS:

Josep Galan, Enric Marqués
i Hipòlit Solé

COL-LABORADORS:

D. Badia, S. Barber, A. Bengochea, F. Blanch, M. Blanc, J. Boix, D. Borbon, V. Borbon, T. Bosque, A. Capdevila, J.A. Carrévalo, J. Cases, C. Castany, A. Castellnou, G. Xaco, J.A. Chauvell, A. Enjuanes, J.L. Escuer, M. Espitia, J. Espluga, P. Fontoba, R. Ferrer, G. Francino, J. Galan, Q. Gibert, M. Gimeno, À. Huguet, V. Ibarz, V. Labara, O. Labat, P. Labat, J. Laforga, C. Lapresta, A. Larrégoia, J.M. Latorre, J.A. Llerda, E. Marqués, C. Martí, M. Martínez, Mauri, C. Massagué, M. Mateo, D. Maza, C. Mesalles, I. Micolau, J. Micolau, G. Miret, J. Montclús, H. Moret, J. Motis, A. Orús, J. Pallarol, A. Quintana, Ll. Rajadell, F. Ricart, M. Riu, M.C. Roca, E. Sabaté, A. Sáez, J. Salleras, M. Sampietro, J. San Martín, C. Sancho, J.L. Seira, A. Serés, J. Seuma, R. Sistac, R. Solana, C. Terés, R. Ventura, P. Vidal, D. Vidallet, I. Zapater.

CORREU ELECTRÒNIC:

tempsdefranja@wanadoo.es

SUBSCRIPCIONS I PUBLICITAT:

974 47 19 93 / 93 805 02 70

MAQUETACIÓ I IMPRESSIÓ:

Gràfiques del Matarranya, SL
grafiques@matarranya.com

DIPÒSIT LEGAL: TE-88/2000

EN VENDA A:

Albelda
Estanc Conchita
Calaceit
Papereria Abàs
El Torricó
Llibreria Pilarín
Fraga
Llibreria Badia, Estanc Bollic,
Llibreria Cabrera
Lleida
Llibreria de la Generalitat
Mequinensa
Papereria González
Reus
Llibreria Gaudí
Saidí
Llibreria Panadés
Saragossa
Kiosko Hermanos Vidal
Tamarit
Estanc Patrito
Tortosa
Llibreria El Temple
Vall-de-roures
Llibreria Serret

Adéu, pesseta, adéu

A hores d'ara, gener de 2002, la ciutadania espanyola –i europea– estarà fent mans i mànigues amb la nova moneda, l'euro, i deixant escapar alguna llàgrima per l'entrançable pesseta, per l'entrançable pela, per l'entrançable duro. Serà una nova passa en aquest projecte que és la Unió Europea. La creació del Banc Central Europeu en va ser una altra. Ara podrem viatjar i fer comerç sense necessitat de canviar de moneda, ara podrem lluitar millor contra l'especulació i contra la inflació... però poca cosa més. Cada estat membre lluita aferrissadament per defensar la pròpia capacitat impositiva, l'harmonització de la qual encara no és a l'horitzó i això en Economia, terreny fort, teòricament, de la Unió Europea. La UE política encara està en bolquers i aquest nan polític ha d'enfrontar un nou repte: l'ampliació cap als països de l'Est, la qual cosa significa que haurà de resoldre el problema de la presa de decisions corregit i augmentat, haurà de planificar la distribució de recursos, que anualment origina una fragorosa batalla, i que esdevindrà encara més complicada. S'haurà de fer viable el funcionament d'una democràcia basada en una trentena de països i molts milions de ciutadans, la integració dels quals qui sap quant tardarà a ser assumida: la immensitat d'aquesta problemàtica, d'aquesta tasca és, així mateix, immensament esfereïdora. A *TdF* estem convençuts que tot arribarà, que nos ham d'esforçar a que arribi. Els ciutadans europeus hem d'aconseguir que Europa tingui un cos fort. Un cos i una ànima. Una ànima que fa que, en aquests moments, els europeus siguem els capdavanters en els camps de la llibertat, de la igualtat, i de la solidaritat. En la línia dels il·lustrats del segle XVIII, en la línia dels pensa-

dors i lluitadors dels segles XIX i XX, Europa lluita per la desaparició de la pena de mort, lluita per l'ecologia, pel salvament del planeta, per la desaparició de la fam de la superfície de la Terra, per la justícia i contra l'explotació, per un món en què tots siguem germans. Un sector, és cert, d'Europa, però un sector que aspira a ser majoritari. Amb aquest plantejament, sí que té sentit una Europa amb capacitat d'influir en el destí del món. Influir solidàriament. L'euro només és una petita passa en un projecte polític a qui, entre tots, hem de donar una ànima. No estaria mal mirar-mos-ho així, no?

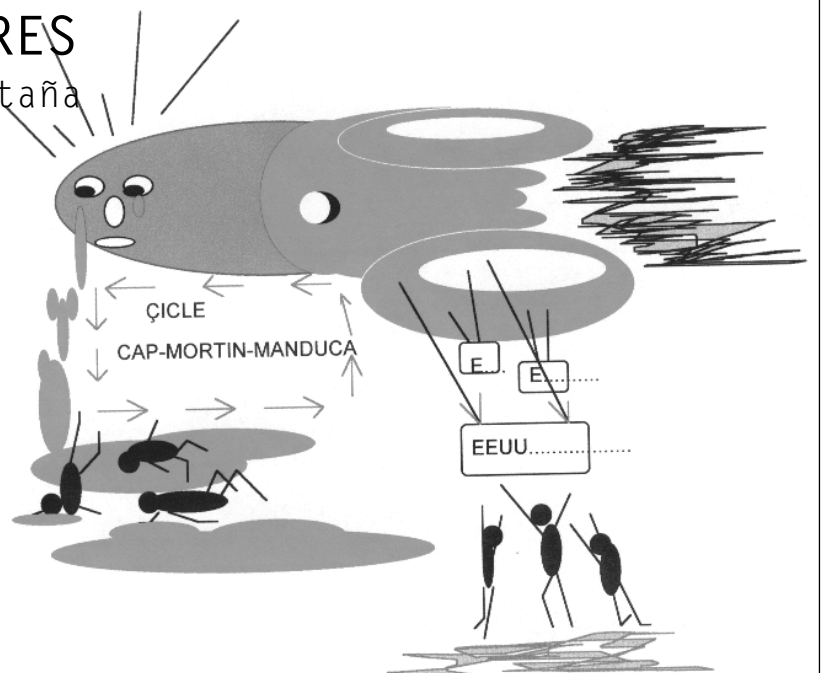
Salut i coratge!

Amb tota probabilitat, des del passat 1 de desembre, haurà nascut el Centre d'Estudis Ribagorçans, amb seu a Benavarri i amb uns objectius pastats als de l'Institut d'estudis del Baix Cinca: cultura local, llengua catalana i agermanament amb l'est i l'oest. Felicitacions i ànims per emprendre aquest camí a voltes tan satisfactori, a voltes tan sacrificat. Felicitacions.

No acaben ací les sorpreses –per l'inesperat– i al suplement sobre la Franja del diari el Segre, apareix la notícia que l'alcalde de Tamarit s'ha adreçat al president de l'Institut d'Estudis Altoaragonesos preguntant-li pels passos que s'han de seguir per fundar una seu de l'IEA a Tamarit amb els objectius d'investigar, conservar i divulgar el patrimoni històric, monumental, artístic, lingüístic i etnogràfic. Felicitacions cordials. Felicitem-nos tots ja que això contribuirà molt, entre altres coses, a desfer el problema lingüístic: les filials actuals tenim blindat el fet que cap nova filial integrada pot tenir uns estatuts que vagen en contra de cap altra filial, ans al contrari, l'ha de recolzar. Salut i coratge!

ESTISORES

Miguel Estaña

s u m a r i

2

Editorial

3

Salutació del director

3

Cartes dels lectors

4

El Matarranya

7

El Baix Cinca

10

Entrevista

Cecili Lapresta Rey

12

La Llitera i la Ribagorça

15

Tema del mes:

Sopar literari i premis 6 de novembre

16

Aragó

17

Gent de Franja

18

Països Catalans

19

Opinió:

Ballovar i l'orde de Sant Jordi d'Alfama (I)

salutació del director

Hem començat l'any amb la signatura històrica, per part dels governs de Saragossa i Madrid, del traspàs de competències sanitàries a la Comunitat Autònoma aragonesa. El Conseller de Sanitat del govern aragonès, Alberto Larraz, ja ha avançat al nostre

redactor a Fraga, Jaume Casas, que les transferències no afectaran els convenis que permeten als ciutadans de la Franja usar regularment els centres sanitaris de les comunitats veïnes d'Aragó. A més, Larraz assegurarà que dins del pressupost global de les competències transferides estan incloses millores necessàries per als hospitals de la zona i per a la creació, durant la propera legislatura, d'un Hospital Sociosanitari ja dissenyat i previst des d'instàncies locals i regionals temps enrere. Totes aquestes dades proporcionen una volada d'aire d'optimisme de cara a aconseguir una gestió sanitària més propera i favorable als ciutadans. Falta que els pactes i repartiments de poder entre els diferents grups polítics que governen directament o indirectament Aragó no comporte la creació d'una xarxa burocràtica de càrrecs que ofegue qualsevol gestió racional dels recursos.

Per altra banda, no volem, des d'ací, deixar de saludar l'aparició d'una nova associació, l'Institut d'Estudis de la Ribagorça, i el més que probable naixement, una mica més endavant, d'una associació similar a la Llitera. Siguen benvinguts, els seus socis i les seues iniciatives, a aquestes pàgines. Des d'aquest moment, sàpiguen ja, que són també les seues.

Màrio Sasot

cartes dels lectors

Cadavèrica

Aquest adjectiu atribuït a la Llei inexistent a l'editorial –com si fos el títol d'una novel·la d'Italo Calvino– i la portada de *Temps de Franja* amb una eloqüent inscripció d'una làpida –érem temps de Tots Sants– són dues mostres o dos símptomes del desencís davant el que ja es pot considerar l'avortament d'una criatura anhelada per molta gent tot i que l'ecografia prèvia ens havia mostrat un fetus difícilment acceptable ni pel més catòlic. Aquest lector, tanmateix, vol felicitar la revista per la intensitat i l'encert de l'esmentat editorial i no només pel titular. Ah!, i si algú no se l'hagués llegit que el recupere.

F.X. del Castell

Sorpresa reial

La família reial espanyola sempre em sorprèn. Però la darrera decisió d'enviar al seu apreciat gendre, el senyor Marichalar, amb motiu de la seua greu malaltia cerebral, a l'Hospital General madrileny Gregorio Marañón m'ha deixat bocabadat i encara estic «al·lucinant bombolles».

Després de passejar-nos pels morros televisius, cada cop que les filles dels reis d'Espanya han donat a llum, la famosíssima clínica Rúber, amb els seus graons de pedra de luxe o la no més ínclita clínica Dexeus, donant-lis a aquests centres privats una extensíssima fama i una impagable publicitat gratuïta, resulta que quan els membres

d'aquesta egrègia família, com a mortals que a la fi són, es posen malalts de veritat, van i acudeixen als desprestigiats (precisament per aquestes conductes) centres públics.

Senyors i senyores de la Casa Reial. Facen el favor de no confondre als seus serfs que guaiten pels seus ulls i per als quals la seua conducta és el far que il·lumine les nostres vides.

Si aquestes clíniques de marbre, luxe, cristall i *jet-set* que vostès ens mostren amb assiduitat, és el model sanitari a seguir pels seus súbdits, perquè se supose que és el millor, per favor, dugen al senyor Marichalar a alguna d'aquestes clíniques de la Moraleja (o les seues equivalents) i no a un «pestilent» Hospital General.

I si amb aquest acte «heroic» ens volen transmetre el missatge que els centres sanitaris públics són els que curen de veritat quan et passa algo seriós, no els desprestigien subliminalment publicitant les frivolitats («simpleries», dirien al meu poble) abans esmentades.

Marià Álvarez
Barranc de la Clamor. Saidí

Nota de la redacció:

L'entrevista a Jesus Moncada, apareguda en *Temps de Franja* núm. 12 va ser realitzada per Hèctor Moret, el nom del qual no va aparèixer per un error tipogràfic.

Contrast

No fa gaire vaig assistir a Benicarló a una jornada del Congrés de Cultura de l'Antiga Diòcesi de Tortosa on, en una taula redona, vaig parlar una mica de la situació sociolingüística de la comarca del Matarranya. Quatre pobles d'esta comarca van formar part d'aquella diòcesi des de l'any 1210 fins al 1957. Probablement, en temps anteriors a la invasió dels musulmans, també pertanyia al mateix bisbat la major part de la comarca, fins al riu Matarranya *secundum antiquos limites*, tal com diu un document del rei Alfons (I de Catalunya, II d'Aragó). Al Matarranya es dona una curiosa realitat. De totes les de parla catalana, és la comarca que té un percentatge més alt de catalanoparlants, al voltant del 95% i a la vegada és on hi ha la més baixa percepció de la seua catalanitat lingüística. Per sort, tot això va canviant. La població escolar, majoritàriament està aprenent a llegir i a escriure en la nostra llengua, cosa que comporta de forma natural una lògica conscienciació. A la Catalunya Nord, la cosa és ben diferent. La gent de Perpinyà ja no parla gaire en català, però la consciència de catalanitat és alta i les escoles privades per aprendre'n ixen com a bolets. El decret del rei francès Lluís XIV, de l'any 1700, prohibint el «català repugnant» (tal com sona) va ser aplicat amb molt d'èxit, al territori germà del Nord. Ben mirat, no us recorda algunes paraules, algunes actituds, algunes actuacions que patim a les nostres carns? Encara queden personatges funests que somnien amb poder firmar un decret semblant.

Miquel Blanc

L'Associació Cultural del Matarranya va celebrar l'assemblea anual a Torredarques

■ Carles Sancho

Actuació de Túrnez&Sesé com a cloenda de l'Assemblea de l'Associació Cultural del Matarranya

El 29 de desembre va celebrar-se l'Assemblea anual de l'Associació Cultural del Matarranya a Torredarques, on enguany ens van acompanyar representats de l'Associació Cultural local Monegrell. La convocatòria va iniciar-se amb el resum, per part del seu president Hipòlit Solé, de les activitats realitzades durant el 2001: la Dotzena Trobada Cultural a Favara, la continuïtat dels cursos de català d'adults a les diferents viles matarranyenques, la participació en convocatòries promogudes per a la defensa de la llengua, la publicació de tres llibres dins la col·lecció Lo Trull: *Esfera* poemari de Juli Micolau, *L'armariet i altres narracions* de Teresa Jassà i *Històries i romanços* del company de columna Miquel Blanc i la

col·laboració en la publicació de la revista mensual *Temps de Franja*. El tresorer va fer un balanç clarament positiu de la situació econòmica de l'entitat; durant els últims anys el pressupost anual ha augmentat de forma molt significativa. Més tard es van presentar les activitats programades pel 2002: l'edició de tres llibres de Lluís Rajadell, Miquel Blanc i J.A. Carrégal –col·laboradors de la columna Viles i Gents– i un epistolari a cura del professor Artur Quintana, la presentació per Setmana Santa d'un CD en homenatge a la poesia de Desideri Lombarte musicada per diferents grups i cantants entre els més significatius els tortosins Quico el Célio, el Noi i el Mut de Ferreries. A més, l'associació seguirà organitzant la trobada d'estiu i els cursos de

català i col·laborant a *Temps de Franja* i amb un homenatge que se celebrarà a l'IES Matarranya de Vall-de-roures per Sant Jordi dedicat a l'escriptor pena-rogi Desideri Lombarte.

Acabada l'assemblea a l'església de sant Bernat de Torredarques vam tindre la satisfacció d'escoltar un emotiu concert de Túrnez&Sesé com agraïment al suport rebut en la concessió del premi SONA9 atorgat recentment. En el grup musical hi ha hagut noves incorporacions fins a comptar actualment amb cinc membres, millorant de forma significativa la qualitat dels seus concerts.

Finalment alguns dels participants en la convocatòria de Torredarques vam sopar a la Fonda Guadalupe de la veïna vila de Mont-roig.

La via verda del Matarranya, una porta oberta a la Mediterrània

■ Lluís Rajadell

La Mancomunitat de Municipis del Matarranya, embrió de la comarca del Matarranya –en procés de constitució–, iniciarà enguany la transformació de les restes de la desapareguda línia ferroviària de «Val de Zafán» en una «via verda». Este projecte potenciarà el sector turístic i incrementarà l'activitat econòmica als pobles pels quals passava l'antic ferrocarril.

El president de la Mancomunitat de Municipis, Àngel Meseguer, està convençut que abans d'acabar l'any 2002 es podran començar les obres per acondicionar l'antic traçat ferroviari com a ruta turística per a passejar, anar en bicicleta o a cavall.

La inversió prevista al projecte, finançat per la DGA, és de 1,6 milions d'euros (280 milions de pessetes). L'actuació inclourà la preparació d'una pista mixta –amb quitrà per a les bicicletes i amb grava atapeïda per als cavalls–, la instal·lació de senyals turístiques, l'il·luminació dels túnels i millores en la seguretat del traçat.

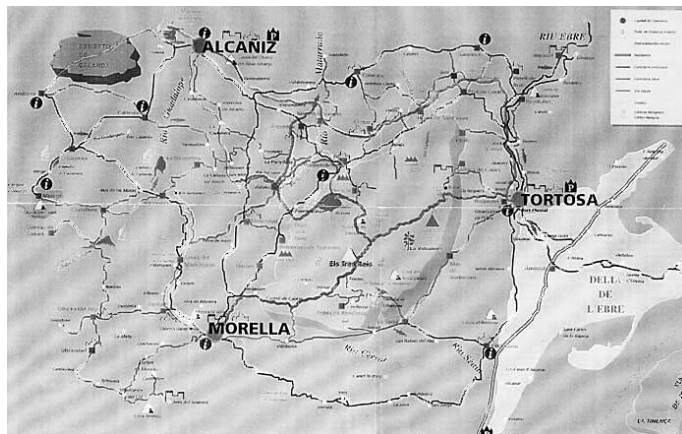
La línia de «Val de Zafán», amb 48 quilòmetres de recorregut a les comarques del Baix Aragó i Matarranya, es connectarà amb la línia verda que ja està en funcionament a la veïna comarca de la Terra Alta. Més endavant, continuarà fins a Tortosa i anirà a desembocar a la Mediterrània pel delta de l'Ebre. En total, seran 110 quilòmetres.

Meseguer està convençut que la via verda impulsarà el turisme a la comarca del Matarranya, però també adverteix que l'existència d'esta infraestructura pública haurà de venir acompanyada d'inversions privades per a donar una oferta de serveis atractiva per als visitants.

Meseguer comenta que a la

Terra Alta «s'ha notat una aflluència important de turistes que arriben caminant o amb bicicleta per mitjà de la via verda. Joestic convençut que també aportarà un fluxe turístic important al Matarranya».

De moment, la reconversió en via verda està pràcticament assegurada al tram que discorre per la comarca del Matarranya, 30 quilòmetres. A Alcanyís i Valdeatorrada el projecte ensopega amb la utilització del traçat ferroviari com a camí d'accés a finques particulars. Àngel Meseguer adverteix que, si als dos pobles del Baix Aragó hi ha problemes, «la Mancomunitat del Matarranya tirarà endavant amb el

seu projecte». La idea és que les obres d'acondicionament estiguen acabades el 2003.

El conveni de cessió d'ús per part de Renfe a la Mancomunitat es podria firmar el proper mes de febrer. Els promotors de

la via verda volen perllongar-la fins a Morella, a la comarca castellonenca dels Ports, a través de vies pequàries i també està previst l'entroncament amb una ruta que recorrerà el Mesquí.

Mostra d'acrílics de Miquel Estaña

El pintor maellà, resident a Montanui, Miquel Estaña torna a exposar (és la tercera vegada en dos anys) a Saragossa, aquesta vegada deixant de banda els seus coneguts –i reconeguts– collages i mostrant una petita sèrie d'acrílics en la modalitat, avui dia tan de moda i present a tants concursos, de «pintura ràpida», que, en paraules de l'artista, «tracta de captar en viu i en directe, en 3 o 4 hores de treball, l'ànima d'un paisatge o una plaça d'un racó perdut de la nostra geografia».

La mostra es pot veure a la Llar del Minusvàlid de Saragossa, al carrer Miquel Servet, número 1, del 3 de gener fins al 9 de febrer.

Lo dinosaure és femella

La notícia espectacular sobre el sexe de l'animalot de pedra que dos germans de Fontdespatla entesos en paleontologia, van trobar fa uns anys a un barranc del Tastavins, i pel que els de Pena-roja hi volen fer un centre Dinòpolis ha saltat de cop als diaris i la ràdio ho ha estès per damunt de les teulades de les granges, pels masos assolits i per les fàbriques d'embotits, per les oficines de les omezimes, pels edificis de tots los oficis i pels bancals farcides de pixum recent, que pel Matarranya hi ha molts gorrinets i poca gent.

Lo cas científic irrefutable és que la dinosaure de l'Escresola deuria pondre uns ous com una mola i els estranys còdols de fava, grans com lo que acabem de dir ara anirant donant voltes per ahí esperant que paleontòlegs aficionats de Fontdespatla els trobon gratis mig enrunats per les ombries o els carasols plenes de cascall o de coscolls. I com dintre d'un ou també hi sol haver un poll s'hi veuran aigua al coll per poder-los dur al poble.

Però en arribar a eixe punt de farum o d'oloreta d'una nova notícia de primera plana, intervindran los polítics professionals de molt bona gana, se'n faran ràpidament càrrec de la situació i amb tota la maquinària pesada de la Diputació ells mateixos posaran los ous en cuidadet al Centre d'Interpretació. Perquè el Museu dels Dinosauris de Pena-roja, anant lo temps, ha de ser el més visitat i conegut de les terres dels Ports i del Masmut, del Baix Aragó i de Morella, no de vades aquell petrificat monstre del passat és una femella.

Tomàs Bosque

Notícies de l'Alt Matarranya

■ J.A. Carrégalo

Classes de català

Enguany, per primera vegada, i a conseqüència de la petició realitzada durant el passat curs, s'han iniciat les classes de català per als alumnes de les diferents escoles públiques integrades en el CRA de Pena-roja (Fontdespatla, Mont-roig i Pena-roja). En total són 12 alumnes que es distribueixen de la següent manera: 10 a Mont-roig (2 de Torredarques i 8 del propi Mont-roig), i a Fontdespatla i a Pena-roja 1 de cada poble. Les classes són impartides per una professora originària de la Vall d'Uixó.

Fira de Mont-roig

Durant la darrera edició de la fira de Mont-roig, celebrada els dies 3 i 4 de novembre d'enguany, José Manuel Aragonès, escultor de la Freixneda (i ex-president de l'Associació Cultural del Matarranya), va exposar una part de la seua obra (prolífica i d'una gran qualitat) sota el lema «Pensar en Pedra». D'altra banda, al carrer i davant del seu taller, la ceramista local Helena Fontcuberta va fer demostracions de cocció de les seues peces, decorades a l'esmalt al gust de cada persona (hi havia diferents pintures i pinzells a disposició dels clients), amb la tècnica oriental coneguda com «rakú».

Desideri Lombarte

Tal com s'havia anunciat, amb motiu del canvi de nom del centre, l'IES de Vall-de-roures ha iniciat les gestions per a la celebració, el curs corrent, d'unes jornades culturals dedicades a donar a conèixer a la comunitat educativa la personalitat i la vida i l'obra del literat pena-roigí Desideri Lombarte. Es projecta dur-les a terme cap al mes d'abril, pels voltants de la festivitats de sant Jordi, amb conferències, xarra-

La ceramista Helena Fontcuberta a la Fira de Mont-roig

des-col·loqui, exposicions, lectures de contes i poemes i actuacions de grups que inclouen treballs de Desideri en el seu repertori.

Recuperar les tradicions

Les darreres festes, algunes mares d'escolars de Mont-roig van decidir recuperar per a la canalla la celebració del Tronc de Nadal, una tradició que, a poc a poc, s'havia anat perdent (eren solament dues o tres les famílies que la continuaven fent), fins al punt que molta gent tenia la convicció que es tractava d'una tradició importada de Catalunya. Un parell de dies abans de Nadal la menudalla va poder disfrutar de valent fent cagar el Tronc a cops de branca i de gaiata mentre cridaven, al ritme de les bastonades, i a tot pulmó: «Lo Tronc de Nadal, que cague terrons i pixe vi blanc!». Conten

que la xalera de les criatures va ser tremenda. Precisament, a l'edició de l'ExpoGuay celebrada enguany a Alcanyis, els visitants van poder viure, en directe, la tradició de «A tronca de Nabidá» organitzada pels «Fablans» de l'aragonés. En la mateixa línia, les mares montrogines tenen la intenció de recuperar per a enguany la tradició de l'Home dels Nassos.

La comarca del Matarranya

El govern d'Aragó ha aprovat recentment el projecte de llei per a la creació de la comarca del Matarranya en la que s'integraran també els municipis de Torredarques i Mont-roig que originalment van optar per formar part de la comarca del Baix Aragó. Es preveu que la capitalitat de la futura comarca siga compartida per Vall-de-roures (l'administrativa) i Calaceit (la cultural).

Exposició de l'escultor José Manuel Aragonés a la Fira de Mont-roig

Viladrich

Alguns camins hem mencionat Viladrich, el gran pintor catalanofragatí, nascut a Torrelameu i almatretenc de cor, fragatí d'adopció, membre de l'elit d'artistes espanyols del primer terç del segle XX, els quadros del qual es troben a la *Hispanic Society of America* de Nova York, i que va morir a l'Argentina, exilat per les seues idees polítiques. Aquest personatge, és un mite a Fraga. El personatge més universal que mai ham tingut. Doncs fa un parell d'anys, se li va retre un homenatge al Palau Montcada d'aquesta ciutat, organitzat per la Casa de Fraga a Barcelona i en què altres institucions hi van col·laborar o s'hi van solidaritzar amb tot el cor. Totes? Totes, no. Una, la que es vanta de ser la més amiga de Fraga, *Els Amics de Fraga*, es va negar en redó a participar. Bé, rectifico, la junta d'*Els Amics de Fraga*. Torno a rectificar, part de la junta dels *Amics*. En un Palau a rebotir, no s'hi va veure la corbata del seu president ni la del vicepresident *in pectore*. Per què? Podria servir a l'intel·ligent lector un indici com ara que Viladrich era republicà i va arribar a ser alcalde de Fraga *quan la Guerra*? Podria servir que algun parent d'aquests personatges va ser afusellat pels *rojos*? I, finalment, podem concloure que no s'hi podia assistir a l'homenatge del pintor-alcalde republicà perquè, d'alguna manera, n'era responsable? Deixem-ho estar en una possibilitat, intel·ligent lector?

Josep Galan

Adjudiquen les obres de restauració de l'Església de Sant Pere de Fraga

■ **Jaume Casas**

El departament d'Obres Públiques del Govern d'Aragó va adjudicar l'últim divendres de novembre a l'empresa COPIL, les obres de restauració de l'interior de l'església de Sant Pere de Fraga, per un pressupost de 84.200.000 pts. i un termini d'execució de vint-i-dos mesos. El projecte i la titularitat de l'obra corresponen a l'Institut del Sòl i de la Vivenda d'Aragó. La DGA aporta el 75% del cost, uns 64 milions, mentre que el 25% restant, uns 20 milions, corre a càrrec de l'ajuntament de Fraga i de la Parròquia fragatina, a parts iguals. Tot i que el termini d'execució és de gairebé dos anys, la DGA espera poder reobrir el temple en la meitat del temps, per a les pròximes Festes del Pilar.

L'església de Sant Pere porta més d'un any i mig tancada a causa de la caiguda d'una gran carreu de la volta central, durant la Setmana Santa de l'any passat. El projecte de restauració consisteix bàsicament en la retirada de l'actual volta, el seu tractament pedra a pedra, la instal·lació d'una altra estructura superposada i l'ancoratge de les pedres a aquesta estructura. Segons José Mª Becana, diputat socialista a les Corts d'Aragó «el termini de vint-i-dos mesos ve condicionat més per exigències econòmiques, en ser una obra amb partida en tres exercicis pressupostaris, que per la complexitat tècnica de l'obra».

El Consell de Govern de la DGA ja va aprovar el passat 23 d'octubre el finançament per al projecte de restauració de la volta i nervis de l'església de Sant Pere de Fraga. Des d'allavors ençà, s'han accelerat al màxim tots els tràmits de licitació i adjudicació per poder

Torre de l'església de Sant Pere de Fraga

iniciar les obres abans que finalitzi aquest any.

La restauració de la volta i nervis de l'església de Sant Pere és el segon projecte que subvenciona el ISVA en eixa església. Primer va acometre les obres de restauració de la coberta i del xapitell de la torre, obrint-ne una nova porta. La caiguda d'un gros carreu de la volta va obligar a redactar un nou projecte de rehabilitació. La DGA va assumir la major part del finançament d'aquesta segona fase, en atenció a la importància d'aquest monument per a la ciutat de Fraga i al seu caràcter dinamitzador per al casc històric.

Ajuts per rehabilitacions

Per altra banda ja han estat seixanta les façanes que s'han arreglat en el casc històric fragatí en els darrers dos anys, des que es va posar en marxa l'ordenança municipal que subvenciona aquest tipus

d'obres. L'Ajuntament ha valorat molt positivament aquest programa, per al qual destina enguany una partida de vuit milions de pessetes, dos més que l'any passat. Aquestes ajudes cobreixen el quaranta per cent del cost de l'obra, amb un límit màxim de 400.000 pessetes.

El regidor delegat del casc històric a l'Ajuntament de Fraga, Francesc Tejero, s'ha mostrat «molt satisfet de la resposta dels veïns i de l'efecte que està tenint aquest programa en el casc històric, ja que ha provocat un canvi en la inèrcia dels darrers anys, i són molts els veïns que s'animen a rehabilitar les seues façanes, millorant la imatge del casc». L'ordenança d'enguany amplia el camp d'actuació a tota la marge esquerra del casc urbà fragatí i s'hi inclou no solament l'aranjament de façanes sinó també el de parets mitjaneres que són visibles des del carrer.

Interculturalitat

■ Òscar Labat

És bastant elogiable la feina que fan moltes persones, davant d'associacions molt diverses, per sensibilitzar la gent enfront el problema de la immigració i el fet de la convivència entre cultures. És una situació molt compromesa si pensem que des de l'11 de setembre ha crescut la desconfiança envers el món islàmic (col·lectiu del que hi ha una presència important a casa nostra). Iniciatives com les de l'Institut d'Estudis del Baix Cinca recentment, el Pont o des de l'Institut Ramon J. Sender han estat molt encertades. Veritablement, el fet de la convivència cultural es planteja molt difícil per a la majoria ja que comporta el respecte d'actituds, costums i maneres

de fer diverses. Cultures com la islàmica se sostenen damunt de pilars —com la religió o l'estructura familiar rígida— que la nostra cultura occidental ja ha fet trontollar. I així, ens horroritzem davant de les actituds masclistes de l'Islam, postura paradoxal si pensem que a l'Estat Espanyol, és a dir, a casa nostra, s'han assassinat més dones en aquest any que morts ha hagut pel terrorisme. Cal prendre partit davant la intolerància, tot i que només sigui la cultural. Hem de començar per casa nostra mateix, amb problemes, potser que semblen poc importants, com el rebuig al català. Només així ens podem dir tolerants de forma conseqüent.

Fraga seguirà rebent assistència sanitària a Lleida

■ Jaume Casas

El Conseller de Sanitat, Alberto Larraz, ha assegurat que els veïns de les poblacions orientals de la província d'Oscà que reben assistència hospitalària i ambulatoria a Lleida, seguiran sent atesos en eixa comunitat, sense cap mena de problemes, tot i que Aragó compta ja amb les competències en sanitat. En aquest sentit, està previst que, en un breu termini de temps, es mantingui una reunió entre els responsables del Departament de Sanitat d'ambdues comunitats autònomes per tal de concretar tots els aspectes d'aquesta col·laboració.

El Conseller aragonès de Sanitat ha assegurat que el seu departament «està molt interessat en que el traspàs de competències no afecti l'assistència que els aragonesos reben en d'altres comunitats autònomes». Un cop completat el traspàs de la sanitat a totes les comunitats autònomes, es crearà un fons de cohesió per

tal de sufragar les despeses en atenció als desplaçats, «i aquest fons inclou també l'atenció habitual que molts ciutadans reben en centres sanitaris d'una altra comunitat veïna».

Dels 167.400 milions de pessetes en què s'ha valorat la transferència de la sanitat el conseller Larraz anuncià que està inclòs el nou Centre Socio-sanitari de la zona de salut de Fraga que es va a construir en la pròxima legislatura i per al qual, l'Ajuntament de Fraga ja ha previst la cessió de nou mil metres quadrats de terreny, en l'actual aparcament de camions. Una de les millores que s'espera que es notin a curt termini un cop rebudes les transferències és «una major utilització dels llits d'hospitalització de la Policlínica, un dels centres que ja ens van ser transferits des de la Diputació Provincial d'Oscà». Actualment, la policlínica de Fraga està al cinquanta per cent d'ocupació.

Activitats de l'Institut d'Estudis del Baix Cinca-IEA

Pàgina web de la Franja

L'Institut d'Estudis del Baix Cinca-IEA ha dissenyat una pàgina web que abasta el domini geogràfic de la Franja. L'objectiu d'aquesta iniciativa és el d'unificar en un sol web totes les nostres pàgines amb la finalitat d'aconseguir multiplicar considerablement el nombre de visitants. A més, l'IEBC considera que amb això es dona una imatge més unitària i completa de les organitzacions que treballen plegades en la lluita per la dignificació i salvaguarda de la nostra cultura. Per això, l'IEBC ha comprat un domini web senzill i a la vegada significatiu: <http://www.lafranja.net>. A través d'aquesta adreça s'accedeix a una pàgina d'inici on trobem un mapa de la Franja que la divideix en dues parts. A banda dreta, i coincidint amb l'espai geogràfic corresponent del mapa, s'han col·locat enllaços que porten a la pàgina dels Consells Locals de la Franja, a la de l'Institut d'Estudis del Baix Cinca-IEA i a la de l'Associació Cultural del Matarranya. A banda esquerra, s'ha posat un enllaç a una pàgina-anunci per a subscriure's a la nostra revista, *Temps de Franja*. També no es descarta la possibilitat d'augmentar el nombre d'enllaços, d'acord amb noves iniciatives que

es puguin engegar des de la Franja (publicacions, noves associacions, etc.) i també afegir alguna pàgina web que aplegui recursos útils per a socis i simpatitzants de les nostres entitats. A més, a la part inferior hi haurà un comptador de visitants amb l'objectiu de quantificar el nombre de visitants anuals.

Per últim, l'IEBC ha previst la promoció d'aquesta iniciativa donant-la d'alta a la màxima quantitat de cercadors possibles.

Assemblea ordinària de l'IEBC

A més, l'Institut d'Estudis del Baix Cinca-IEA ha convocat per al diumenge 28 de gener l'assemblea anual ordinària de socis. L'acte tindrà lloc a les 12 hores a la sala d'actes del Palau Montcada de Fraga. L'ordre del dia és: memòria d'activitats i econòmica corresponent a l'exercici de l'any 2001; projecte d'activitats i pressupost per a l'any 2002; i per acabar, precís i preguntes. Aquest serà el primer acte de l'any de la nostra associació.

Pep Labat

Els estudiants de català de la Franja rebran un diploma a partir d'aquest curs

■ **Jaume Casas**

Els estudiants de llengua catalana dels col·legis i instituts de la Franja Oriental d'Aragó rebran, a partir d'aquest curs, un diploma acreditatiu del nivell de coneixement que han obtingut en aquesta assignatura. Així ho va anunciar el Director General de Renovació Pedagògica del Departament d'Educació del govern d'Aragó, Juan José Vázquez, als representants de la Coordinadora d'Associacions de Pares d'alumnes de la Franja, durant la trobada que van mantenir el passat mes de novembre a Saragossa, i en la que es va abordar també la qüestió del currículum educatiu de l'assignatura de llengua catalana, que sembla que no estarà enllestit fins al curs 2003-2004. L'entrevista era la primera que la coordinadora mantenia amb

Juan José Vázquez, des que aquest va accedir al càrrec, i el seu objectiu era reprendre els contactes periòdics que la CAFA ve mantenint amb el Departament d'Educació, per tal de millorar la qualitat de l'ensenyament de català i treballar per la normalització de l'esmentada assignatura.

El diploma que es lliurarà als alumnes no serà l'equivalent a un títol oficial, que és el que es reivindica des de la CAFA, però, segons Josep Lluís Cruz, «permetrà tenir un document que pugui convalidar-se posteriorment, quan s'aprovi definitivament el currículum educatiu de l'assignatura de llengua catalana a l'Aragó».

El currículum en qüestió és el document educatiu que estableix el marc legal fonamental de l'ensenyament a la nostra

comunitat, i el que ha d'establir la normalitat plena per a l'assignatura de llengua catalana. Juan José Vázquez va assenyalar que el de català eixirà conjuntament amb el general d'Aragó, i aquest no estarà en condicions de ser aplicat fins d'ací dos cursos.

Durant la reunió, els pares van exposar uns dels projectes que porten entre mans, com és realitzar un estudi en tots els centres educatius de la Franja per tal de conèixer quina ha estat l'experiència i quin el resultat d'aquests quinze anys d'ensenyament del català. Un estudi semblant al que va realitzar el professor Àngel Huguet al Baix Cinca i que va donar com a resultat «que la introducció d'aquesta assignatura ha suposat un benefici per a l'aprenentatge del castellà i per al rendi-

ment escolar a la resta d'assignatures i no ha suposat cap mena de perill per a les varietats locals del català». Una altra de les qüestions en què es podria avançar de cara al pròxim curs, és la possibilitat que en alguns instituts es comencés a impartir assignatures en català.

Des de la CAFA es veu amb preocupació l'endarreriment que arrossega la Llei de Llengües d'Aragó, el projecte de la qual no acaba d'arribar a les Corts i que podria endarrerir-se encara més en ares del consens que es vol aconseguir per a aquest text legal. Un consens que s'espera no sigui a costa de sacrificar drets dels xiquets catalanoparlants de l'Aragó, ja que aquesta llei ha d'establir el marc normatiu que regularà el seu dret a conèixer i aprendre la seua llengua.

ESTAMPES RIBERENQUES

Els llibres de pagès de la Franja

■ **J. Carreres Laserrada**

Els anomenats a pagès llibretes, llibres, quaderns, notes, curiositats, negocis, etc. i que l'investigador Xavier Torres, seguint el model italià (*libri di famiglia*) ha donat per denominar en català com a «llibres de família de pagès» són una mena de calaix de sastre, a través dels quals podem obtenir informació de tota una sèrie de fets i transaccions que, pels estudiats fins ara, es podrien classificar en els següents grups:

- naixements, batejos, capítols matrimonials, noces, testaments, defuncions i enterraments.
- compra-vendes patrimonials, causals, delmes, obres, despeses, retribucions.
- bones i males anyades, compra-venda d'animals, collites, mercats locals i comarcals.
- eclipsis, fenòmens atmosfèrics, etc.
- guerres, revoltes, altercats locals i familiars.
- notes i curiositats que es consideren d'interès.
- cròniques, memòries de pagesos, consells als hereus, tractats d'agronomia, etc.

La informació d'aquests quaderns, al cobrir el període dels segles XVI al XX, és molt diversa i variada, i conté notes d'in-

terès tant per a la història (Guerra dels Segadors, Guerra de Successió, Guerra del Francès, carlinades, etc.), com per a la filologia (dialectologia, literatura, evolució de la llengua, període de diglòssia, onomàstica/toponímia, etc.), economia, genealogia, demografia, agricultura, meteorologia, etc., escrits en primera persona, o per aquells que van veure's afectats pels fets que van anotar.

Aquests tipus de quaderns és propi d'Anglaterra, Catalunya, França, Itàlia, Occitània i els Països Baixos, i desconeguts a Espanya.

Concretament, de la recerca que es porta a terme actualment a les masies i arxius de Catalunya, s'han localitzat llibres corresponents al període que comprèn des de l'any 1522 (Montnegre, Gironès) fins el 1972 (Badalona, Barcelonès), que, per regions, en dóna: vuit a la Catalunya Nord, un a les Illes Balears, i quaranta-sis a Catalunya-principat. Hom desconeix si s'han conservat al País Valencià i a la Franja. En unes comarques com les nostres, agrícoles, amb documentació pública i privada destruïda per la indiferència i les guerres, quan no pel propi interès, seria un autèntic tresor localitzar llibres de família de la nostra pagesia; a través d'ells podríem reconstruir la història familiar i local, és a dir, el nostre passat i recuperar tot allò que en molts municipis considerem perdut: la recompensa bé mereix l'esforç que les persones i associacions que treballen pel redreçament de la Franja donessin veus i es moguessin per intentar localitzar-los i convèncer els seus actuals propietaris que els depositin en arxius públics, o, si més no, autoritzin la seva reproducció.

Entrevista a Cecili Lapresta Rey

«Per molts, parlar català encara és contra

Cecilio Lapresta Rey –Ceci, per als amics– és un fragatí nascut accidentalment, com tants d'altres, a Lleida el març de 1975. Va realitzar els estudis de Batxillerat a l'Institut Ramón J. Sender de la capital del Baix Cinca i posteriorment va cursar la Llicenciatura de Sociologia a la Universitat de Barcelona. Actualment es troba preparant la tesi doctoral a la Universitat de Lleida com a becari d'investigació vinculat a l'Institut d'Estudis Altoaragonesos. L'Institut d'Estudis del Baix Cinca li acaba d'editar el llibre *Sóc aragonès/Soy aragonés*, tesi de llicenciatura i estudi sociològic centrat en el Baix Cinca sobre la construcció de la identitat cultural d'aquestes contrades

Pregunta: Acabes el Batxillerat i et trobes amb el dilema de quina carrera encetar? Però hi va haver o no hi va haver dilema?

Resposta: Clar no ho tenia. De vocacional o de naixement, com podria ser el cas de molts metges o mestres que han seguit la trajectòria dels seus pares, tampoc. Res. I tot i que vaig sospesar diferents opcions durant el Batxillerat, no vaig tardar gaire en decantar el meu interès pel comportament humà i social, per saber el perquè les coses són com són: les bases filosòfiques de la cultura de les societats.

P: Algun professor que t'influís?

R: No, no. Més que la personalitat d'algun professor, que a voltes o sovint influeix en les decisions dels alumnes, a mi em va influir la temàtica.

P: Al llarg dels teus estudis de Sociologia, quan podem dir que naix aquest interès teu per l'estudi de la identitat dels dife-

rents col·lectius culturals o, més concretament, del col·lectiu cultural base i tema del teu llibre?

R: Hi ha diferents temes que m'han interessat dins del camp de la Sociologia: Sociologia de la Ciència, problemes socials... no és qüestió de recitar-los tots. Però a l'hora de decidir-me pel treball de fi de carrera trio el tema de la identitat cultural perquè, primer, m'agrada i, segon, perquè la meua percepció de la qüestió de la manera de sentir-se aragonès al Baix Cinca no estava, segons el meu parer, analitzada d'una manera científica i rigorosa.

P: Perquè el tema central del llibre és...

R: En primer lloc, fer una anàlisi de com es construeix la identitat cultural en aquestes terres ja que es tracta d'un territori... contradictori, no, més bé indefinit o ambivalent –quan altre no, així ho sembla –pel que fa als acoratges en què es basa la identitat cultural.

P: En segon lloc...?

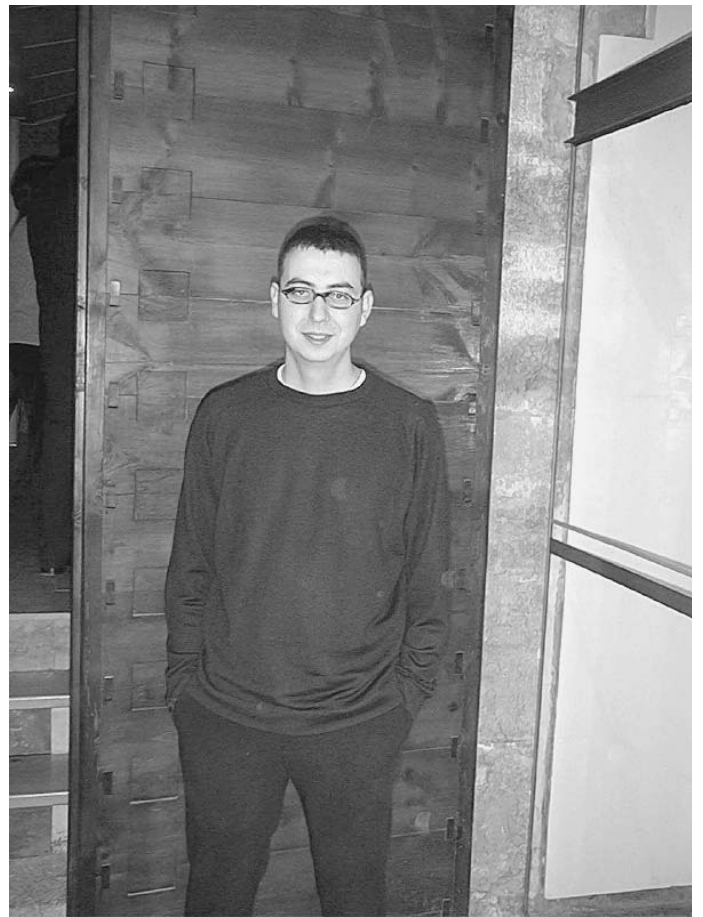
R: En segon lloc, constatar que no hi ha una manera única o uniforme de sentir-se aragonès. De retruc, intentar demostrar que aquests referents són contradictoris o ambivalents perquè s'han construït així, no perquè objectivament hagen de ser així.

No hi ha una manera única o uniforme de sentir-se aragonès.

En el tema de la llengua la qüestió és molt clara: des de la major part d'Aragó, posseir una llengua diferent a la caste-

llana i, alhora, sentir-se aragonès, costa d'entendre. I costa d'entendre perquè en el «ser aragonès» tradicional, aquest fet s'ha conceptualitzat –i es conceptualitza– com incompatible amb l'aragonesitat. I es que, parlar una llengua no ha de ser contradictori amb el sentiment, el que passa es que s'enfoque d'aquesta manera. I aquest fet, a l'Aragó no té raó de ser, i més quan una part important de la població aragonesa parla una llengua diferent, com és el cas.

P: Sobre aquest tema, la gent en parla públicament, sense complexos? O bé, com crec, és un tema tabú? Vull dir si la gent no troba cap mena de problemes en definir els seus sentiments.

R: Cada vegada menys, tot i que és evident que la gran

majoria de la població ni s'ho planteja...

P: Però en altre comunitats, com tothom sap, aquest és un tema bàsic i fonamental...

R: Ací, a l'Aragó, tradicionalment, no ha entrat dins les expectatives de la gent... Últimament es comença a plantejar d'una manera seriosa.

P: Per por? Por al dit acusador?

R: Més que por jo en diria conflicte interioritzat. M'explico: des de petit, l'educació, la vida... t'han transmès uns trets d'aragonesisme –parla castellana, Verge del Pilar, ...– una manera de sentir-se aragonès que no correspon exactament amb la teua realitat i que pot generar aquest conflicte, manifestat en silencis... o evasives...: és un conflicte latent... més que manifest.

ari a la identitat aragonesa»

P.: Com ara?

R.: Quan et preguntes què et sentis, molta gent s'escapa apel·lant al localisme –fragatí, nonaspí, calaceità, lliterà, benavarrí...– perquè tu mateix veus que no encaixes en el patró general. I el problema és aquest patró, que s'ha construït des d'un prisma parcial, esbiaixat –i així és com és– que no reconeix la pluralitat o diversitat de formes de sentir-se aragonès.

Es fa necessari un canvi de la concepció de què és Aragó.

P.: El teu plantejament no ha implicat cap mena de quantificació?

R.: Primer, el tema quantitatiu no entrava en les expectatives encara que fos pel dispendi que això m'hagués comportat en el moment concret d'iniciar el treball de camp. Però és que la meua intenció des del primer moment es basava en analitzar els discursos socials entorn al tema, és a dir, quins tipus de discursos o d'argumentacions es donen a la zona d'estudi. La base del meu treball és l'argumentació que aporta la gent parlant sobre aquest tema.

P.: Pots concretar algunes de les línies d'opinió?

R.: Majoritàriament, la gent se sent aragonesa. Espluga i Capdevila, a nivell de Franja, quantifiquen en un 85% la gent que se sent aragonesa. Però com que a mi –insisteixo– m'interessava les argumentacions que es donaven per refermar aquest sentiment d'aragonesisme he trobat que tot i haver una sèrie de variables

–relacions econòmiques, de treball, de mercat, de veïnatge, de proximitat geogràfica, de llengua...– que, teòricament, haurien de fer sentir-se la gent més pròxima a Catalunya, la realitat és que la gent se segueix considerant aragonesa... d'una manera, diguem-ne, peculiar... però aragonesa, al capdavall.

P.: No ho acabo d'entendre... i quina és la raó fonamental que decanta aquest sentiment?

R.: Això, com a les pel·lícules, per què no ho deixem que ho esbrinen els lectors interessats? Si es conta el final... no es van a veure les pel·lícules. No obstant et diré que pot semblar que siga la raó menys fonamental la que decanta la gent. Però recordem que parlem de la subjectivitat de les persones, i parlar dels fets objectius que poden influir o no es en aquesta es molt complex. S'ha de tenir molt en compte l'emotivitat i significació que es envolten aquestes diferents variables i, la realitat, es que altres aspectes diferents al que acabem de comentar com, entre altres, l'arrelament, es més important que altres coses.

En moltes ocasions, i sobretot des de fora del propi territori, hi ha aspectes als que se'ls dona més importància de la que realment tenen.

P.: Ens deixes amb l'ai al cor. Malgrat aquest sentiment, però, i seguint amb el tema, entre la gent que se sent aragonès és fàcil advertir un sentiment d'exclusió, de rebuig, per part de gran part d'Aragó... ja saps... allò de sentir-se dir polacos: això es pot superar o ho haurem d'aguantar sempre?

R.: Es pot superar, evidentment, però això passa per un canvi de la concepció de què és Aragó. No es fa d'un dia per altre. Els sentiments i idees

arrelades des del fons del temps no es canvien en quatre dies, però s'ha d'avogar cap a la construcció d'un Aragó que vegi com una cosa enriquidora la pluralitat lingüística i cultural de les seues terres.

Les accions polítiques i legislatives son un primer pas molt important –com ara la desitjada aprovació de la Llei de Llengües– però aquestes mesures han d'intentar aconseguir, i anar acompanyades, d'un canvi d'actituds i concepció de l'aragonesitat, entre la població en general..

P.: Canviant de terç... què fas actualment?

R.: Puntualment, estic acabant un treball també rela-

cionat amb la identitat cultural de la Vall d'Aran.

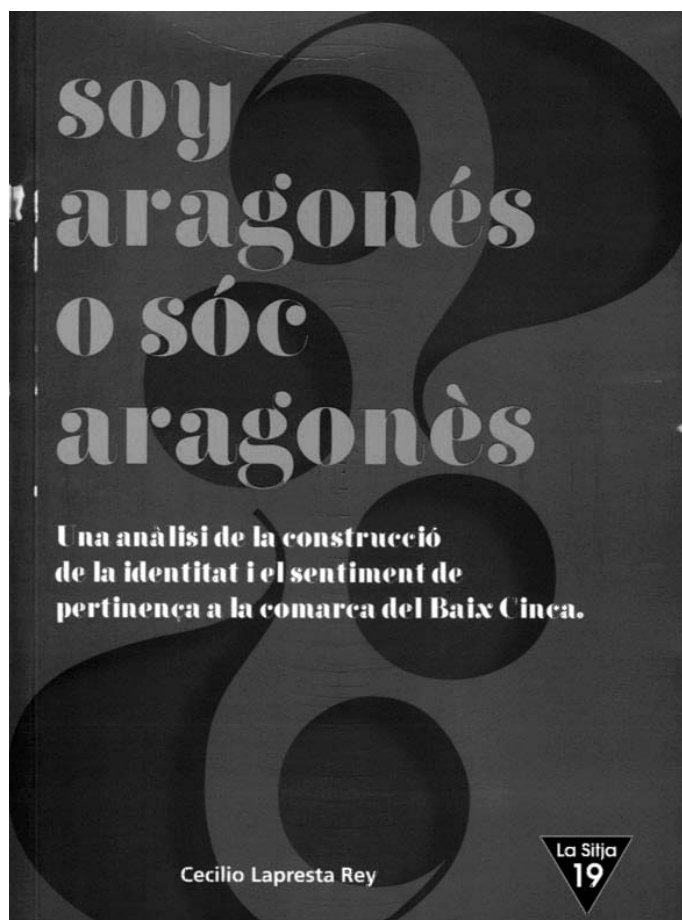
A més llarg termini, com he apuntat al principi, estic preparant la tesi doctoral, que, precisament, està centrada en l'aprofundiment de la construcció de la identitat cultural a l'Aragó, a l'Aragó trilingüe, cosa que em vincula amb l'Institut d'Estudis Altaragonesos, entitat que m'ha concedit la beca d'investigació de què gaudeixo.

P.: Quan tindràs els resultats a disposició?

R.: A un treball de doctorat, dos-tres anys no els hi trau ningú.

P.: Doncs d'ací a tres anys tornaràs a tenir a la teua disposició *Temps de Franja*.

D. Sarrau

Mossèn Manyà i la Franja

El passat 22 de desembre es van complir els 25 anys de la mort del canonge, el doctor Joan Baptista Manyà i Alcoverro, una de les figures més representatives i el personatge més estimat de les Terres de l'Ebre en aquests últims anys.

Joan Baptista Manyà va nàixer a Gandesa en 1884 i va morir a Tortosa en 1976 a l'edat de 92 anys. Des del punt de vista intel·lectual, Manyà va ser un gran teòleg i un gran filòsof, però també conreà altres matèries. Com historiador ens va deixar les seves *Notes d'història de Gandesa*, on assenta les bases de la defensa històrica de la catalanitat de la Terra Alta, així com les de la veïna comarca del Matarranya.

Manyà va mantenir una gran amistat amb els homes de l'anomenat «Boletín». Aquest butlletí, dedicat principalment a temes d'història i geografia de la comarca del Matarranya i de tot el Baix Aragó, es va publicar durant els anys 1907-1909 i era dirigit per l'advocat i historiador de Calaceit, Santiago Vidiella i Jassà. Els principals col·laboradors en van ser l'arqueòleg Miquel Joan Cabré, Pérez Temprado, Maties Pallarés, Marià Galindo i Julián Ejerique.

Manyà va contribuir a que aquests estudiosos tractessin els temes d'història des d'un de vista menys aragonèsista i, a partir de 1916, molts d'ells es decidiren a escriure en català.

Així, per a contestar les tesis publicades en el «boletín», en el primer capítol de les *Notes d'història de Gandesa*, llibre aparegut l'any 1962, escriu un article titllat: «Catalans o aragonesos?»

Ara que es compleixen 25 anys de la seva mort, val la pena recordar aquest llibre i no perdre'l de vista.

Joan Montclús

Neix el Centre d'Estudis Ribagorçans

■ Aleix Castellnou

Acaba de néixer el Centre d'Estudis Ribagorçans. La seu física d'aquesta nova entitat és a Benavarri, havent estat cedida per l'ajuntament de la localitat. Des de Benavarri, doncs, s'ha impulsat un projecte que té la finalitat d'esdevenir un referent pel que fa a la promoció i divulgació d'aquesta regió pirinenca. I, d'altra banda, a més de donar a conèixer el patrimoni de l'anomenada Ribagorça històrica, el centre pretén ser un focus irradiador d'activitats socioculturals. Així, és previst que les activitats que s'organitzin des del centre es vagin realitzant arreu de la Ribagorça.

El Centre d'Estudis Ribagorçans disposarà de quatre seccions, amb la qual cosa es

Catedral de Roda d'Isàvena

vol englobar tot allò que s'esdevingui en aquestes contrades. Concretament, les àrees de treball seran les de ciències socials, ciències naturals, llengua i, finalment, hi haurà una

secció dedicada a les associacions de la zona. I és que el centre, de fet, ha estat fruit d'un mutu acord entre les associacions sorgides de la societat civil ribagorçana.

El «Centre d'Estudis Ribagorçans» CERI, comença a caminar

■ Enric Marquès

El col·lectiu neix amb l'objectiu d'aglutinar totes les associacions ribagorçanes, assessorar-les i fer uns projectes conjunts de cara al futur. L'àmbit d'actuació d'aquest Centre serà tot el territori que en un passat no molt llunyà es coneixia per COMTAT DE RIBAGORÇA, des de la Val d'Aran, fins a les portes de Tamarit, passant per pobles com Estadella, Fonts, i sense deixar la part catalana de la Ribagorça, amb capital al Pont de Suert.

Les inquietuds de diferents moviments associatius del territori que, durant un temps, van portar en ment aquest projecte, van fer possible que el passat dia 1 de Desembre es constituís el mateix a la capital històrica de la Ribagorça. Benavarri, dintre de la qual serà la seu

permanent. L'ajuntament del poble ha fet entrega d'uns locals provisionals per poder començar a funcionar.

Durant la reunió de constitució, es va aprovar un pressupost de 17.500 euros per a l'any que ve, així com els diferents membres que integren l'òrgan de gestió i les àrees d'actuació. Encara queda pendent d'escollir el director del centre, responsabilitat de l'Institut de Estudios Altoaragoneses, del qual dependrà i d'algun altre representant polític de la zona.

Els camps d'actuació són: lingüística, associacions, ciències socials i humanes, i natura i tecnologia.

Sense cap dubte, l'àrea de llengua és el fet més important, ja que la Ribagorça té una veritable riquesa en aquest

sentit, és un mosaic de modalitats, des del patués al baixribagorçà de la zona de Graus, Fonts... al català de Benavarri, Camporrells... Tot això mereix un reconeixement molt especial que, des d'aquesta associació, es mirarà de mimar

Els impulsors d'aquesta idea li donen molta importància al fet que aquest centre s'ha creat des de zero i esperen que tingui un important paper de nexa d'unió de totes aquestes terres.

TEA 3 de Lleida triomfa a la mostra de teatre de la Llitera

■ Anna Enjuanes

Catorze grups han participat en l'edició d'aquest any en la Mostra de teatre organitzat per l'àrea de Cultura de la Mancomunitat de la Llitera.

La cerimònia de lliurament de premis va tenir lloc a Tamarit de Llitera.

El premi a la millor actriu de repartiment va recaure en Esperanza Gracia del Teatre de Robres (Osca) pel seu paper de María Caminal en l'obra *Algún dia treballarem juntes*. El millor actor de repartiment va ésser per José María Ortas de la companyia Inestable de Ponent de la Llitera. A més de dos nominacions una per Cristina Aguilar (actriu de repartiment) i per a Yolanda Capdevila (actriu principal) també de la companyia Inestable de Ponent.

El premi a la millor actriu va ésser per a Laya Cabrerizo que va interpretar a la Madre Ubú en l'obra *Ubú Rey* de la companyia Quiá Teatro de

Companyia Quin nyap!

Saragossa. El millor actor va ésser Toni Pacheco de TEA3 que va fer de senyor Marqués en *El Verí del Teatre*. El guardo per a la millor direcció va ésser per a Rafel Molina de Crisi Perpétua de Balaguer que van portar fins a la Llitera l'obra *Més Teatrrre*. El muntatge escènic que Quia Teatro de Zaragoza va realitzar sobre l'obra *Ubú Rey* va guanyar el guardó en la seva categoria.

TEA 3 va ésser la companyia lleidatana que guanyar tant el premi popular com el guardó al millor Grup de la Mostra de Teatre de la Llitera.

El grup de Teatre d'Albelda, Quin Nyap, va posar l'anima-ció a la vetllada.

S'aprova el projecte de comarcalització de la Ribagorça

■ Aleix Castellnou

El passat mes de desembre s'aprovà el projecte de llei que ha de possibilitar el reconeixement de la Ribagorça com a ens local territorial, és a dir, com a comarca. El projecte, que ha de ser ratificat, parteix del fet que existeix una comunitat ribagorçana amb un passat i un present comuns, i amb capacitat per assumir certes competències a nivell supra-

municipal. És un pas més en el procés de comarcalització d'Aragó que d'un temps ençà es duu a terme des de la l'Administració aragonesa. Que la comarca de la Ribagorça aragonesa sigui definida i reconeguda ha de contribuir, sens dubte, al desenvolupament de la zona. Restava veure, però, en quina direcció es concretarà aquest reconeixement.

TOT ENSENYANT LES DENTS

Per Nadal, un pas de pardal

■ Ramon Sistac

Quan llegireu estes ratlles segurament ja floriran algunes ametlles a les terres més solanes, i el seu blanc de cotó substituirà ja aquell altre blanc grisós i brut de la neu gelada, que encara ara, quan escric, plapeja els bancals de les obagues. I amb aquesta nova llum, primer indici de la futura primavera, tots plegats oblidarem els patiments nadalencs, amb el fred i la gebrada, amb el neguit pel canvi de moneda, amb les fartaneres dels dies senyals i amb el consumisme desbocat.

Seria fàcil muntar-vos un discurs anticonsumista, a propòsit de les festes. Però no ho penso pas fer. Em declaro ferm partidari de les festes de Nadal, amb el Cap d'Any i els Reis inclosos. I, com que no sóc creient però sí que sóc contradictori de mena, m'ho agafo per la banda de les tradicions, civils o religioses, i per un moderat consumisme, lligat bàsicament a la gastrono-

mia i la família. Ras i curt: per Nadal menjo molt i gasto més, em poso uns quilos damunt i em peto una paga que no té gens d'extraordinària, però que així se'n diu.

No puc negar, però, que la convivència de costums locals i forans, en comptes de portar-nos al mestissatge cultural, ens porta directament a la indigestió. Com pot tolerar l'estómac un sopar la nit de Nadal, un dinar de Nadal i els canalons de Sant Esteve? Dissortadament, en moren més de gana que de massa farts, i acabem reblant el clau per Cap d'Any i per Reis, tortell inclòs.

Un any, però, em vaig quedar sense fer l'enta de Nadal. En fa dotze, exactament. Havíem baixat a dinar a Barcelona, amb la família. Poc abans d'entaular-nos la meua dona va trencar aigües, deu dies abans del que teníem previst. Vam haver de buscar una clínica i «vam» estar de part fins la matinada del dia següent. Als parents els devia tocar més tall. Jo no vaig tastar res fins que, tot sol a la cafeteria de la clínica, mentre la dona dormia, vaig devorar uns canalons que em van saber a glòria. Era el dinar de Sant Esteve.

Avui l'Helena, amb dotze anys, ja comença a parèixer una polleta. Però jo encara conservo la gana del que, a posteriori, em va semblar el millor Nadal de ma vida.

Acabem ja amb l'amenaça de l'autopista elèctrica

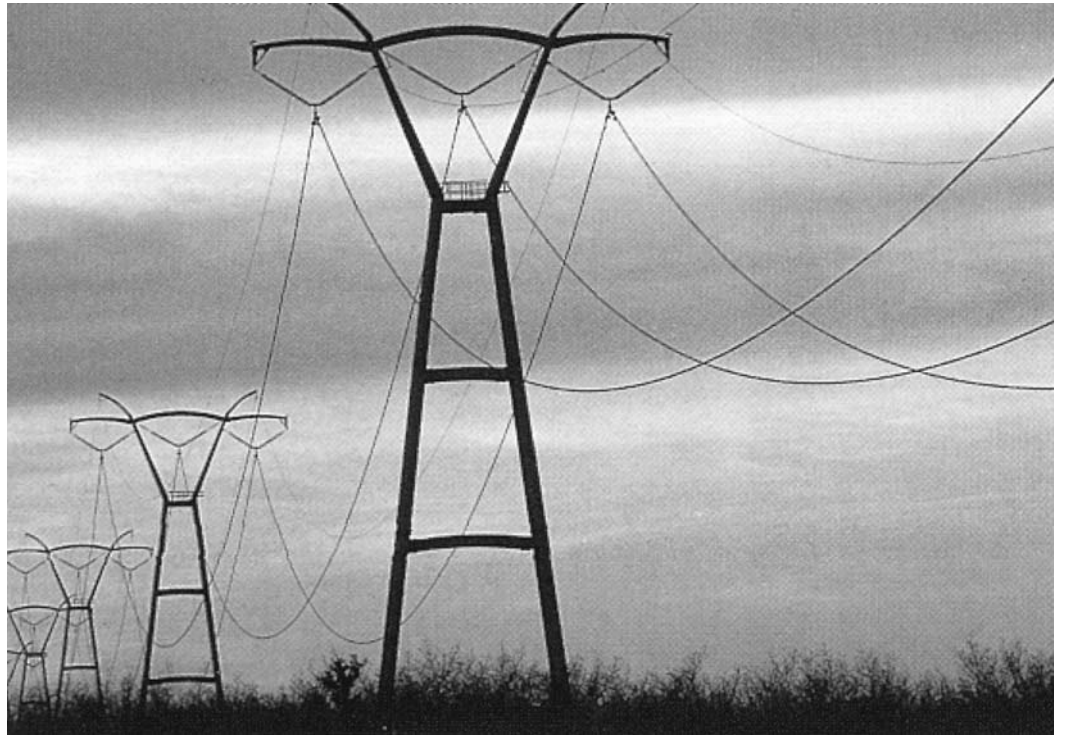
■ **Enric Marquès** (Membre de la PLATAFORMA CONTRA L'AUTOPISTA ELÈCTRICA)

El passat dia 18 de novembre de 2001, el director general d'Indústria de la Generalitat de Catalunya, va comunicar als alcaldes dels quatre pobles lleidatans afectats –Isona, Gavet de la Conca, Castell de Mur i Tremp– el calendari previst per RED ELÉCTRICA ESPAÑOLA, S.A. (REESA) per la posada en marxa de la línia d'alta tensió Graus-Sallent i que coincideix amb l'entrada en servei del Tren d'Alta Velocitat, entre Saragossa i Lleida que, suposadament, entraria en funcionament cap a finals de l'any 2002. Aquesta infraestructura la Generalitat la considera imprescindible per poder acabar de confeccionar un mapa elèctric de Catalunya. Sense més ni més, el 26 de novembre, la Generalitat informa que el projecte en qüestió queda estacionat i així ho fa saber als pobles afectats del Pallars Jussà.

Per la seua part, el Govern d'Aragó anuncia el dia 20 del mateix mes a una delegació d'alcaldes i regidors dels pobles afectats de l'Aragó –Fonts, Graus, Benavarri, Tolva, Llasquarri i Pont de Montanyana – per mitjà del Conseller d'Indústria, Sr. José Porta, que el govern d'Aragó acata el plantejament de les Corts d'Aragó de fer oposició al projecte i que, per part del Govern Autònom, no hi ha cap plantejament fet per portar a terme les línies Aragó-Cazaril i Graus-Sallente, entre tots els projectes que es van a poder realitzar en els propers deu anys.

Molts interrogants-poques respostes

No hi ha dubte que la postura dels dos Governos ve vincu-

lada a la forta oposició social i política que la Ribagorça i el Pallars han donat per resposta des de l'any 1994, contra els perillós i injustificat traçat. També s'ha de fer recordatori que la decisió és competència del Ministeri d'Indústria de Madrid i que de les paraules als fets hi ha un gran camí. Així, resta pendent de recurs per part del Govern d'Aragó l'exigència d'execució de la sentència del Tribunal Suprem (19/5/1999) sobre la línia Aragó-Cazaril, interposada pel govern aragonès i que deixa clares dues coses:

a) L'inexistència d'acte administratiu recurrible per la pèrdua sobrevinguda del mateix. És a dir, ja no és possible construir la línia d'alta tensió Aragó-Cazaril, pel mateix traçat que s'havia projectat. Amb tot, no hi ha obstacle, com diu la sentència,

per què puguin portar-se a terme altres alternatives.

b) De cara a un cert futur, si s'arriba a construir la línia d'alta tensió (per un traçat diferent) serà necessari l'oportú estudi d'impacte mediambiental, obligatori actualment en les instal·lacions elèctriques aèries. I, si no existeix l'Aragó-Cazaril, per a què serveix la Graus-Sallente? I ens fem aquesta pregunta: per què no ha exigit fins ara el Govern d'Aragó l'execució d'aquesta sentència i ha permès el cablejat del 50% de la línia?

Exigim el dret a estar informats perquè tenim moltes preguntes sense resposta: quins beneficis ens dona a les nostres comarques? Tenim el nostre país ple de línies... per què no s'aprofiten les que ja existeixen quan se sap que moltes d'elles estan infrautilitzades? Per què no ens expli-

quen les raons per crear una nova línia? Volem saber com repercutirà en el medi ambient i també en la nostra salut, sent que les nostres comarques viuen de l'agricultura i de la ramaderia i que el que ens projectem cap a un futur com pot ser el turisme.

Exigim una informació clara, que es tingui en compte a les persones que vivim al país, abans de prendre una decisió que ens afecta a tots per un igual. Som els principal implicats d'aquest interès general i, per tant, exigim conèixer totes les respostes. Tots tenim la facultat de poder pensar. Prou ja de prendre decisions sense tenir en compte als afectats. Nosaltres, més que ningú, estem interessats en saber si és realment interès general o l'interès de companyies privades que busquen el seu propi enriquiment.

Sopar literari i premis 6 de novembre

■ IEBC-EIA Corresponsal

Per cinquè any consecutiu, durant la segona setmana de desembre i en el marc de la Sala Privée de la Discoteca Florida 135 de Fraga, el divendres dia 14, l'Institut d'Estudis del Baix Cinca va celebrar el Sopar Literari, acte i trobada de socis i simpatitzants en què, d'una manera festiva, es fa un repàs dels principals esdeveniments de l'any i que gira entorn a uns eixos summament culturals i alhora combatius.

Normalment l'obertura de l'acte va a càrrec del president, però enguany la neu caiguda aquell mateix dia a Catalunya, el va deixar comunicat i no hi va poder assistir, de forma que va agafar les regnes el vice-president Pep Labat, que va començar la introducció en plànyer-se per la retirada del projecte de Llei de Llengües que va atribuir a la falta de valor per part dels responsables i als interessos polítics.

Després d'animar a seguir augmentat el nombre de socis i subscriptors de la revista *Temps de Franja* i, al mateix temps, convidar-los a integrar-se en la Junta i a participar en la confecció de la revista, sense deixar de banda un toc a les autoritats per tal de millorar les infraestructures i els recursos de l'IEBC, va anunciar la creació d'una nova secció: la de Patrimoni Artístic i Històric per la qual somiàvem des del moment de la fundació de l'IEBC, i per a la qual ja hi ha una xarxa de gent molt preparada disposada a dur a terme el treball que calga. Aquesta secció, com a tot, és del Baix Cinca, de tota la comarca del Baix Cinca.

Comentat el llibre sobre els Hospitalers de Ramon Roman, presentat per Sant Jordi, es va fer una petita remembrança de la investigació de M. Pinos Quílez, article principal de l'anuari *Cinga*, basat en un estu-

di ample i profund del tema de la immigració a la comarca i titulat *Immigrants i temporers a la comarca del Baix Cinca*. El treball també havia estat presentat públicament durant les Jornades de novembre.

Una petita introducció feta sobre el llibre del sociòleg Ceci Lapresta –*Sóc aragonès/Soy aragonés*– sobre el ser i el sentiment de l'aragonès – i publicat fa molt poc per l'IEBC – va donar pas al lliurament de les Beques Amanda Llebot, que van anar a parar a Maria López Fontanals, fragatina, llicenciada en Humanitats, i responsable recentment de la secció de Patrimoni Artístic i Històric. Justament se l'ha premiat per aquest tema, un projecte d'investigació, protecció, recuperació i conservació d'aquest patrimoni.

Amb les beques Amanda Llebot i l'anuari *Cinga*, el plat fort de la nit és el lliurament dels Premis 6 de novembre, que recorden la data en què el Parlament d'Aragó, amb 4 vots a favor i una abstenció, va encarregar al Govern la confecció d'una Llei de Llengües que reconegués la cooficialitat de la llengua catalana a l'Aragó. I aquests premis van adreçats a la gent que ha lluitat per normalitzar allò que volem que siga oficialitzat:

- Francisco Beltrán, l'exalcalde de Fraga, el pensament cristianoprogressista i la sensibilitat del qual pel tema de la llengua i la nostra cultura són ben coneguts: per haver sigut un dels firmants de la Declaració de Mequinensa, per haver sigut un dels principals promotors de l'ensenyament del català, per la seua més que honorada trajectòria vital... s'ho mereixia fa anys.

- L'Agrupament Escolta «Pintor Viladrich», que, després del desmembrament de la

Premi 6 de novembre 2001 a l'Agrupament escolta Pintor Viladrich de Fraga

Diòcesi de Lleida, han estat els únics en mantenir la relació que els unia amb Lleida, que han rebutjat fronteres i són l'espill del que a molts de nosaltres ens hagués agradat: seguir pertanyent, seguir formant part, seguir mantenint l'estreta relació mil·lenària amb Lleida. Només ells ho han sabut fer.

- Àngel Huguet, bellverí, doctor en Sociologia i professor a la Universitat de Lleida, especialista en el tema de bilingüisme a nivell estatal i europeu: la seua labor de difusió entre les APA i els pares d'alumnes de la Franja dels beneficis de l'ensenyament bilingüe l'ha portat a ser un eix fonamental en l'assumpció per part de les APA de la problemàtica i de les solucions en aquest camp de l'ensenyament.

- Maria Teresa Paniello, a qui la neu va impedir recollir el premi –que va ser recollit per Josep Lluís Cruz, coordinador de les APA de la Franja, en el seu nom– Presidenta de les Associacions de Pares d'Aragó, montissonenca, està batallant amb les autoritats de la DGA per la consecució dels nostres plantejaments i ha estat una altra peça clau en la comprensió i assumpció de les nostres idees entre les APA

d'Aragó.

- Carlos Menal, industrial fragatí, que defensa la llengua catalana públicament, mantenint l'etiquetatge dels seus productes en castellà i català, rotulant en català les seues botigues i defensant els nostres plantejaments contra vent i marea. Representa un sector dels nostres conciutadans que donen testimoni diari amb valentia i sense complexos.

L'acte, presentat pel periodista radiofònic i col·laborador de *TdF*, Jaume Casas, i al que van acudir més de setanta persones, tot i les baixes de darrera hora per la inclemència del temps, va acabar sent amenitzat per un Grup de Jazz de Lleida.

També cal destacar, per últim, la felicitació que Francisco Beltrán va rebre a través del correu electrònic del barceloní Salah Jamal, metge, historiador i gastrònom d'origen palestí, on es destacava el gest humà i valent que va tenir fa molts anys enfront a la situació límit que va viure Fraga l'estiu del 92. Aquesta felicitació anava recolzada per l'Associació catalanopalestina, l'Associació catalanolibanesa, la Comunitat siriana, l'Associació Íbn batuta i l'Associació Farrah de l'Hospitalet.

Serés i Batllori, premiats per la DGA en el «Dia de les Lletres aragoneses»

■ Màrio Sasot

El professor i escriptor saidinès Francesc Serés i l'historiador i erudit barceloní Miquel Batllori van ser dos dels personatges premiats a la gala de les Lletres Aragoneses celebrada a Saragossa el passat 8 de gener, data de naixement del pensador aragonès Baltasar Gracián, i que va servir com a cloenda dels actes de celebració del IV centenari de l'autor de *El Criticón* organitzats des de la Conselleria de Cultura del Govern aragonès.

Aquesta Nit Literària va estar presidida pel titular d'aquesta Conselleria, Javier Callizo, i hi assistiren, entre altres, el Justícia d'Aragó, Fernando García Vicente, el president de les Corts, José María Mur, i la regidora de Cultura de l'Ajuntament de Saragossa, Verónica Lope.

El lúcid i quasi centenari jesuïta català, (92 anys), rebé el Premi «Baltasar Gracián» per la seua vasta producció investigadora, «que abasta des de l'Edat Mitja fins al segle XX» i la important tasca d'anàlisi, actualització i divulgació de l'obra graciana.

Francesc Serés rebé, de mans del rector de la Universitat saragossana, Felipe Pétriz, el premi Guillem Nicolau 2001 pel seu poemari *La gran planúria. Imatge del Pare Esparver. Llibre del Cor*.

També es va entregar el Premi de les Lletres Aragoneses a l'escriptora saragossana Ana María Navales, codirectora, junt amb Raúl Carlos Maicas, de la revista cultural terolenca *Turia*, i el premi «Arnal Caveró» de Literatura en llengua aragonesa, a l'escriptor i lingüista benasquès José Antonio Saura, per la seua obra *Neotérica*.

Visca el català!

L'escriptor i antropòleg saidinès trencà, en la seua al·locució, amb el clima auto-complaent i asèptic en que transcorregué l'acte, i, després d'agrair al govern autònom i al jurat el haver confiat en la seua obra «malgrat que no és de lectura fàcil» i assenyalar «les dificultats, pressions i limitacions lingüístiques i culturals que pateixen els habitants de la Franja de Ponent» recordà, amb viva i accentuada veu que «no tenim Llei de Llengües, i penso que això cal dir-ho aquí, però malgrat tot, a la Franja seguirem vivint en català, sentint en català, parlant en català, i escrivint en català», acabant el seu concís parlament amb els crits de «visca el català!» i «visca la Franja!».

Per la seua banda, Miquel Batllori, recordà el temps «en que la Corona d'Aragó era una terra de coexistència cultural, on convivia sense cap mena de problema o conflicte tres

Els premiats, dalt Francesc Serés abaix Miquel Batllori

llengües romàniques: l'aragonès i el català, junt amb el llatí clàssic com a llengua de cultura, que va estendre per

Europa una rica civilització de caire mediterrani fins que va ser desplaçada i substituïda per altres d'origen atlàntic».

Dos escolars de la Franja, guanyadors dels premis de «Queixes al Justícia»

■ M.S.

Els alumnes de Primària Anna Castarlenas, de 5é curs del CRA Llitera de Castillonroi, i Sara Basela, de la Ginebrosa, han guanyat els premis d'aquest nivell educatiu concedits pel Justícia d'Aragó dins del concurs organitzat per aquesta institució «Planteja la teua queixa al Justícia».

Resulta simptomàtic que hagen guanyat, entre els centenars de cartes presentades des de tot Aragó, dos joves escolars

de petits llogarets de la Franja tant distants com la lliterana localitat de Castillonroi i la matarranyenca de la Ginebrosa.

La queixa d'Anna feia referència al mal estat en que es troben els robalçadors d'un parc infantil del seu poble, i la de Sara reclamava uns baixadors per a la Ginebrosa.

Els premis per a alumnes de Secundària els obtingueren Aurora Baquero, de 1r d'ESO de l'Institut de Cariñena (Sara-

gossa) i Ana Parras de 2n d'ESO de l'aula de Ladruñán (Terol). Aurora es queixava del mal estat de les ruïnes del poble vell de Belchite i Anna reclamava l'accés a Internet per al seu poble.

Les quatre guanyadores, rebran una bicicleta cadascuna i un paquet de llibres. Aquestes i un centenar més de les queixes infantils rebudes seran tramitades per la Institució del Justícia per la via ordinària.

GALERIA DE PERSONATGES

Valerià Labara

«L'estudi genealògic i biogràfic segueix una metodologia estictament científica»

■ Josep Galan

Valerià C. Labara i Ballestar va nàixer a Candanos –Baix Cinca– el 13 de novembre de 1962. Diplomàtic en professorat d' EGB a Osca, es trasllada el 1984 a Terrassa, on encara resideix. És llicenciat en Filosofia i Ciències de l'Educació per la Universitat de Barcelona. En la mateixa institució ha fet un Postgrau en Organització, Gestió i Avaluació de Centres Educatius. Màster en Direcció i Gestió de Centres, ha fet els cursos de doctorat de Pedagogia, aspecte pel qual pertany a la Societat Catalana de Pedagogia. Actualment exerceix la seua especialitat de Llengua Catalana i Literatura a l'Institut de Batxillerat «Duc de Montblanc», de Rubí (Vallès Occidental), cosa que li permet pertànyer alhora a la Sociedad Española de Didáctica de la Lengua y Literatura.

Té editades diverses obres sobre Pedagogia, Avaluació de Centres, és coautor d'un llibre de Llengua Catalana per al Cicle Superior de Primària (Cruïlla, 1992) i col·labora en nombroses publicacions –*Guix, Perspectiva Escolar, Cuadernos de Pedagogía, Escuela Española, IME Informatiu...* etc.

Per si no fos prou significatiu el volum de treball exposat, els temes en què és especialista, les àrees en què es desenvolupa i deixant de banda les Jornades, Congressos, Conferències i Simpòsiums en què ha participat és un investigador de la història, especialista en genealogia, heràldica i biografia. Armand de Fluvià, mestre seu, l'ha encoratjat i l'ha lloat pels estudis genealògics de personatges de l'antic Regne d'Aragó que van des de don Antonio

de Allué y Sesé fins a l'obra *Els Barrafon de Fraga* –Doménech Mª de Barrafon i Vinyals–, editada per l'Institut d'Estudis del Baix Cinca-IEA i on fa palès: «Penso que és molt important anar rescatant de l'oblit les figures que han contribuït a fer –en molt o en poc– un país. (...) Crec que la genealogia ens pot demostrar la relació constant i la innombrable quantitat d'enllaços matrimonials entre famílies de les nobleses catalana i aragonesa i molt principalment de l'anomenada Franja de Ponent...»

Immers en aquest món, col·labora, no obstant, a les pàgines del *Diario del Alto Aragón*, al temps que impulsa el Grupo de Estudios Candasinós, la tasca del qual té com a objectiu la recuperació de la història local del seu poble natal.

Del Valerià no costa començar a dir-ne coses però sí costa, i molt, acabar. La seua recent paternitat segurament li haurà fet amollar el ritme. Felicitacions per tot.

CRÒNIQUES TAGARINES

Reviscolaments
lèxics

■ Esteve Betrià

En la crònica del proppassat mes de novembre, d'alguna manera intentava demanar el possible reviscolament d'una part, insignificant si voleu, del lèxic esmorteit de Mequinensa. Indirectament em dirigia a la corporació municipal mequinensana per si, tal com ja fa anys van fer a Nonasp, trobaven convenien col·locar a la façana de la seu municipal, –per mirar de donar una mica més de singularitat a un edifici força impersonal– el sintagma nominal 'Ca la Vila' o, encara millor, el sintagma més culte i formal de 'Casa de la Vila', denominació tradicional que havia rebut fins fa vint-i-cinc anys l'edifici civil més important del Poble. Ah!, i aprofito ara l'avinentesa per fer extensible la petició, el suggeriment, a la corporació municipal de Torrent, també per si troben convenien col·locar a la façana de l'ajuntament el sintagma en qüestió, fent companyia al majestuós lledoner que singularitza i presideix l'indret en què s'ha construït la nova seu municipal.

Avui, però, el que voldria és comentar, discretament, la possi-

bilitat de mirar de reviscolar un parell de paraules que havien tengut una vida molt activa en els parlars de les nostres viles però que des de fa uns trenta anys sembla que hagen desaparegut del tot, o gairebé. M'estic referint a les denominacions tradicionals de les monedes de deu i cinc cèntims de pessetes, és a dir els 'xapots' i les 'xapetes' de Fraga, els 'perrots' i les 'perretes' de Mequinensa, els 'xapons' i les 'xapetes' de Saidí, els 'goldrans' o 'goços' i els 'gocets' de la Codonyera, per posar només quatre de les nombroses denominacions locals que rebien aquestes monedes en les nostres terres. Ara que tornem a tenir peces de deu i cinc cèntims de moneda a les butxaques, es podria pensar en la possibilitat de reintroduir aquests mots en la parla quotidiana d'aquestes viles, d'aquesta manera una moneda de 10 cèntims d'euro seria anomenada 'xapot' a Fraga i 'goç' a la Codonyera, o la de 5 cèntims 'perreta' a Mequinensa i 'xapeta' a Saidí. Esclar, que així quedaria demostrat que, d'acord amb les opinions dels lingüistes d'arrels i expressió castellanques de totes aquestes poblacions, la llengua de Fraga no té res a veure amb la de la Codonyera, o la de Mequinensa amb la de Saidí. No cal dir que, seguint les paraules dels eminents lingüistes, cap d'aquests parlars tenen res a veure amb els parlars de Salses, Guardamar, Manresa o Maó, localitats en les que les monedes de 5 i 10 cèntims de pesseta, i ara d'euro, es designen, o es designaven, amb paraules procedents d'altres ètims.

Un «Atles musical» del Govern Balear

■ M.S.

El passat 21 de desembre s'inicià a Manacor un seguit de concerts de presentació del CD *Atles musical. Una llengua de convit*.

La producció i edició del CD s'emmarca en el conjunt d'actes programats dins l'Any Mossèn Alcover. Hi actuaren Suso Rexach, Cap on nam, Josep Tero i Uc.

En la lletra de convit de 1901 es convidava tots els amics de la llengua catalana a participar en un procés de recuperació i restauració lingüística a favor del català després de segles de persecució i oblit. Aquesta campanya de dinamització es concretava en una iniciativa excepcional, la gran obra d'Alcover: el *diccionari català-valencià-balear*.

La iniciativa de la Direcció General de Política Lingüística del Govern de les Illes Balears pretén commemorar de manera moderna el que va representar la Lletre de Convit que l'any 1901 Alcover va fer pública, no només una iniciativa lingüística, sinó també de dinamització

social. És per això que la Universitat de les Illes Balears, en col·laboració amb moltes altres institucions, varen decidir declarar l'any 2001 com Any Mossèn Alcover i li han dedicat nombrosos actes i publicacions, com el congrés que té lloc en aquests moments al Centre de Cultura de Sa Nostra.

A l'igual que Alcover va arregar a través del seu diccionari català-valencià-balear tota la riquesa de la llengua i les seues varietats dialectals, en petita mesura, el projecte del CD és una iniciativa semblant: arreplega 35 grups o solistes d'arreu de l'àrea lingüística: la Catalunya Nord, l'Alguer, la Franja de Ponent, el Principat, el País Valencià, les Illes Balears i Andorra.

L'enregistrament inclou 17 cançons de rock i 18 de folk, de manera que s'hi fan presents diferents maneres de viure el fet lingüístic, però també formes distintes d'interpretar el fet musical. Per a la seva realització s'ha comptat amb la col·laboració de la revista *Enderrok*, dels governs de Catalunya i d'Andorra i de

RICARD SOLANA

El músic de Saidí, Anton Abad

l'Ajuntament de Perpinyà.

El CD, del qual se n'han editat 2.500 còpies, s'acompanyarà d'un llibret amb les cançons i alguns comentaris del prestigiós dialectòleg Joan Veny.

Artistes presents

Al CD 1, dedicat als artistes representatius del Català oriental, hi son Antònia Font, Al Mayurqa, Ja t'ho diré, S'Albaida, Pota Lait, Uc, 4 de Copes, Aires Formeneterencs, Gerard Jacquet, Pere Figueres, Sopa de

Cabra, Josep Tero, Les Pellofes, Radioactives, Roger Mas&Les flors, Matamala, Joan Isaac, Els Pets, Traüt de Tarí, Càlic i Franca Masu.

Al CD 2, dedicat al Català Occidental, es troben cançons de El Pont d'Arcalís, Tsé-Tsé, la Violeta, Gra Fort, Quico el Célio, el Noi i el Mut de Ferreries, Los Draps, Anton Abad, Quèstia, Xavier Dalleres, Agrauiats, Joan Carles Villalonga, Òscar Briz i els Cors d'Aram, Al Tall, Pinka i Joan Amèric.

SOM D'EIXE MÓN

Festes

■ Francesc Ricart i Orús

Són temps de festa i no em refereixo a les inevitables i obligatòries festes nadalenques. El mes de desembre, segurament per allò d'acabar l'any i de fer balanç —una cosa molt financera—, les entitats culturals celebren les seves «gales» arreu amb més o menys fastuositat per reconèixer persones i obres representatives de cada casa. Em refereixo, és clar, a les convocatòries que han sembrat els caps de setmana de l'últim mes de l'any. Des dels premis atorgats per la Paeria i la Diputació de Lleida —que ja són de gran prestigi: el *Màrius Torres*, de poesia i el *Josep Vallverdu*, d'assaig—, que van ser els més matiners en fer-se la darrera setmana de novembre, fins als que haurà proclamat l'Obra Cultural Balear la *Nit de la Cultura* del 31 de desembre, a les acaballes del 2001. Entremig han caigut els actes dels segons *Premis Jaume I* dels Casals Jaume I, enguany a Calceit; els *Premis 6 de novembre* que convoca l'IEBC a Fraga; els

premis de la *Nit de Santa Llúcia*, convocats per Òmnium Cultural amb el premi estel·lar i esperat que és el Sant Jordi de novel·la... Per cert que aquests últims, el de Fraga i el d'Òmnium, coincidien un any més el mateix dia cosa que s'hauria d'evitar i així no castigar a ningú que vulga assistir als dos esdeveniments. Feta l'enumeració, vull fer esment especial de la publicació de l'últim número de la revista URC que és un monogràfic (titulat: *Gent, Terra, Paraules*) dedicat a la cultura de la Franja, amb col·laboracions d'Hèctor Moret, Ramon Sistac, Artur Quintana i d'altres i coordinat per l'escriptora Mercè Ibarz.

Vaja! Això és una festa i no les del Hemingway, podria dir algú amb ben poca gràcia. Però ja se sap, la festa pot ser veïna del mal temps o, justament, una manera de fer front al mal temps, una mena de bona cara davant els infortunis i cal aprofitar-les, les festes, perquè poden significar dosis de moral energètica per continuar camins encetats o dibuixar-ne de nous per als mateixos vianants de sempre i per als transeünts que es vulguen apuntar. Quedem-nos, doncs, amb aquesta lectura positiva i agafem amb fermesa el títol d'URC: **les persones, l'arrelament i la cultura** són les tres potes que han de donar suport a les esperances tantes vegades desitjades al llarg d'aquestes festes culturals. I que conste que no són desigs nadalencs.

Vallovar i l'orde de Sant Jordi d'Alfama (I)

■ Joaquim Salleras

El topònim més innovador en les seues modificacions és, sense cap dubte, el de la localitat de Ballobar, localitat de la Ribera del Cinca que, en les formes més arcaïques, apareix com Vallobar. L'origen llatí de la veu Valle Luparia, va derivar en Vall de Llops o Vall Llober, Vall Lobar, Vallobar.

Probablement, –i només ho apunto com a hipòtesi– estigui relacionat en haver estat una propietat del rei Ibn Mardanix, el rei Llop, que va governar sobre el terme de Fraga i de Casp fins a la conquesta de Fraga. També podria aplicar-se aquesta possibilitat a Mont-Llober, a menys, que siguin llocs relacionats simplement amb la presència d'aquests ferotges animals per monts i valls del terme.

Respectant la grafia actual, Ballobar, acceptada pels seus veïns, voldria recordar en aquestes breus línies alguns esdeveniments d'aquesta històrica vila relacionats amb la poc coneguda Orde de la cavalleria de Sant Jordi.

Aquesta Orde militar fou creada a la Catalunya Nova, amb el nom d'Orde de Sant Jordi d'Alfama, l'any 1201, pel rei Pere II d'Aragó, pare d'en Jaume, el Conqueridor de Mallorca i València. Coincideix aquest any amb l'atorgament de privilegi de municipalitat de Fraga, fet de què aquest mes d'octubre es compleixen els 800 anys.

Cal recordar que el territori fundacional de l'Orde de Sant Jordi estava al nord de Tortosa, on van edificar la fortalesa i hospital d'Alfama.

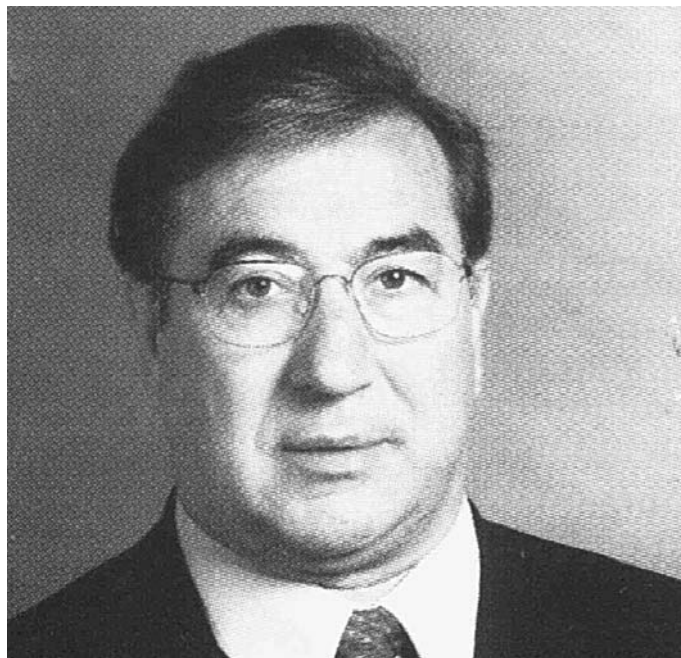
Arribat el segle XIV, i per ajudar economicament a dita Orde tortosina, el rei Pere el Cerimoniós li va atorgar les rendes de la vila de Ballobar.

Era la data del 16 de juliol de 1384. En aquests moments, l'Orde s'havia estès per Catalunya, per València, i alguns indrets d'Aragó com Bujaralòs, el primer, i després Aranda, Monclús i Ballobar.

La donació de les rendes de Ballobar succeí quan el mestre de l'Orde de Sant Jordi d'Alfama, Guillem Castell, va rebre el suport del monarca esmentat a l'atorgar-li els drets i rendes reials d'aquest lloc, aleshores vinculat a la baronia de Fraga. Per dita raó, en va manar als oficials i procurador de la vila de Fraga que acceptessin per vàlida aquesta donació. El document fa menció del motiu: L'Orde havia perdut les rendes en el lloc aragonès d'Aranda, venut pel monarca a doña Toda Pérez de Luna, i en compensació els oferia les rendes conjuntes de Monclús i Ballobar.

Per tal que prenguéssim ferma la donació feta sobre Ballobar, l'esmentat Pere el Cerimoniós ordenà als seus porters i als de l'infant Joan, el seu fill, que donessin la possessió al dit mestre, Guillem Castell, del castell d'Amposta i de les rendes de Ballobar, en compensació de la pèrdua que els suposava la venda ja realitzada d'Aranda. Tornà a confirmar-ho el 15 de novembre de 1385, des de Girona, al nou mestre Galceran de Ventallols, a qui prometé en el futur noves rendes sobre Cerdanya, tant per al seu sosteniment com per al de l'Orde.

La quantia de les rendes sobre Ballobar era de 600 sous, que rebria en tandes de sis mesos, i obligava als habitants de Ballobar a efectuar dit pagament al citat freire. Manament que repetirà tres dies després, el 18 de novembre,

en aquesta ocasió dirigit al batlle de Ballobar i als col·lectors de les rendes reials.

Encara el mateix monarca, Pere el Cerimoniós, poc abans de la seua mort, va dictar un seguit de capítols a favor de l'Orde, en què hi ha menció novament de la donació de les rendes de Ballobar.

El seu successor, el rei Joan I, en prendre la corona, confirmà aquesta donació de les rendes de Ballobar el 13 de novembre de 1387. El document està escrit a Vilafranca del Penedès, tot recordant –com es pot comprovar en l'apèndix– que es tractava encara de la compensació per la venda d'Aranda a doña Toda Pérez de Luna. No obstant, ara es fa esment que les rendes de Fraga han de servir per abonar el deute que el rei ha contret amb la citada Orde de Sant Jordi d'Alfama, i que són necessàries per a la seua subsistència. També ens assabentem que la quantia d'aquestes rendes és de cent lliures, o sigui, dos mil sous, quantitat que els habitants de Ballobar manifesten no poder

atendre, perquè estan amb altres càrregues. El procurador reial de Fraga, Simón Clavilla, es dirigeix al monarca fent-se ressò d'aquesta queixa; i en fa saber, en carta escrita cap a finals de 1387, la dificultat manifestada per aquests súbdits. En un primer moment, el rei, escoltant al procurador de Fraga, revoca l'ordre donada. Però, d'immediat, després d'algunes averiguacions del personal de la cancelleria, torna a dirigir-se al procurador de Fraga, Simón Clavilla, per tal que entregui sens demora la quantitat que pertoca al mestre Cristóbal Gómez, de l'Orde d'Alfama, sobre la qual té tot el dret. Amenaça als seus oficials de Fraga i Ballobar al seu compliment, sota la pena de 500 maravedís d'or.

Simón Martín Clavilla, amb càrrec de batlle, alcaide o procurador, apareix per Fraga des de 1387, i el trobem fins l'any 1396, moment de la seua mort, que serà substituït per un nou personatge de qui s'ha guardat força documentació: Francesc de Montbui.

Novetats Editorials

Lo Trull és una col·lecció de textos literaris que vol donar a conèixer l'obra d'escriptors d'expressió catalana nascuts, o vinculats, a la comarca del Matarranya.

Edicions per a l'any 2002:

Mort al monestir de Lluís Rajadell

Espurnes de J. A. Carrévalo

Camp Clos d'Hèctor B. Moret

Adscrita al

Instituto de Estudios Turolenses
Excm. Diputación Provincial de Teruel

A/e: associació@matarranya.com / Tel. 978 85 11 52